

# ΘΕΟΛΟΓΙΑ

ΤΡΙΜΗΝΟΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΟΜΟΣ ΕΒ΄

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ-ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1991

ΤΕΥΧΟΣ Δ΄

## ΤΟ ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΟΥ ΖΑΧΑΡΙΟΥ

ΥΠΟ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Π. ΧΑΣΤΟΥΠΗ

Όμοτ. Καθηγητοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν

### Α΄. Αἱ τὸ βιβλίον τοῦ Ζαχαρίου συγκροτοῦσαι τρεῖς ἕτερογενεῖς συλλογαί

Τὸ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ζαχαρίου φερόμενον βιβλίον, ὅπερ σύγκειται ἐκ 14 κεφαλαίων καὶ κατέχει ἐν τῷ δωδεκαπροφήτῳ τὴν 11ην θέσιν, εἶναι προφητικὴ συλλογὴ ἀποτελεσθεῖσα ἐκ τριῶν μερικωτέρων συλλογῶν. Τούτων μόνον ἡ πρώτη (Ζαχ. 1—8), τ.ἔ. τὸ πρῶτον μέρος τοῦ βιβλίου, περιέχει προφητείας τοῦ κατὰ τὸ τελευταῖον τρίτον τῆς 6ης ἐκ/δος π.Χ. δράσαντος ἐν Ἱερουσαλήμ Ζαχαρίου, γνωστοῦ ἐν τῇ ἐπιστῆμῃ τῆς Π. Διαθήκης ὡς Πρωτοζαχαρίου. Αἱ λοιπαὶ δύο (κεφ. 9—11 καὶ 12—14), τ.ἔ. τὸ δεῦτερον μέρος τοῦ βιβλίου, εἶναι μεταγενέστεραι καὶ φέρουν μετὰ τοῦ βιβλίου τοῦ Μαλαχίου τρεῖς ὁμοίας ἐπιγραφάς· Ζαχ. 9,1 «Προφητεία, λόγος τοῦ Γραχβέ», Ζαχ. 12,1 «Προφητεία, λόγος τοῦ Γραχβέ κατὰ τοῦ Ἰσραήλ» καὶ Μαλ. 1,1 «Προφητεία, λόγος τοῦ Γραχβέ πρὸς τὸν Ἰσραήλ». Συμφώνως λοιπὸν πρὸς τὴν ἀπὸ τοῦ Ewald<sup>1</sup> καὶ ἐντεῦθεν ἐπικρατοῦσαν ἐξήγησιν τῆς συνενώσεως τῶν τριῶν μερικωτέρων συλλογῶν εἰς τὸ γνωστὸν ἡμῖν βιβλίον, δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι εἰς τὴν πρώτην συλλογὴν (Ζαχ. 1—8), περιέχουσιν προφητείας τοῦ Ζαχαρίου, προσετέθησαν ὕστερον αἱ συλλογαὶ τοῦ καλουμένου Δευτεροζαχαρίου (Ζαχ. 9—11), τοῦ καλουμένου Τριτοζαχαρίου (Ζαχ. 12—14) καὶ τοῦ Μαλαχίου καὶ ὅτι διασκευαστῆς τις τοῦ δωδεκαπροφήτου προσήρτησε τὰς συλλογὰς ταύτας, ὧν τοῦλάχιστον αἱ δύο πρῶται εἶναι ἀνώνυμοι, εἰς τὸ βιβλίον τοῦ τελευταίου κατονομαζομένου προφήτου. Παρόμοιαι προσαρτήσεις διαπιστοῦνται καὶ ἐν τοῖς βιβλίοις Ἡσαίου (Ἡσ. 40—66) καὶ Μιχαίου (Μιχ. 4—7), διὸ καὶ ἐνταῦθα ὑπομνηστῆς ὅτι ἡ δι' ἐπιστημονικοὺς λόγους ἀποδοχὴ καὶ ἄλλων συγγραφέων οὐδόπως προσκόπτει εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς θεοπνευστίας. Ἡ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Μαλαχίου τρίτη συλλογὴ ἐγένετο καὶ πάλιν αὐτοτελής, πιθανῶς ἵνα συμπληρωθῇ ὁ ἀριθμὸς δώδεκα βιβλίων. Ἐχῶ δὲ τὴν γνώμην ὅτι καὶ πέρα τῆς ἐξηγήσεως ταύτης ἢ εἰς τὰ κεφ. 1—8 προσάρτησις τῶν κεφ. 9—14 ἀποβλέπει πιθανῶς εἰς τὸν διὰ συνεχίσεως τῆς περὶ μεσσίου προφη-

1. H. G. A. Ewald, Die Propheten des Alten Bundes, I 1840, σ. 308-324.

τείας μετριασμόν τῆς ἀλγεινῆς ἐντυπώσεως ἐκ τῆς ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ζοροβάβελ διαψευθείσης ἐλπίδος, δεδομένου ἄλλως τε ὅτι τοιαύτη προσάρτησις εὐνοεῖται ὑπὸ τοῦ ὁραματικοῦ χαρακτῆρος τοῦ α' μέρους.

Τὸ κεντρικὸν θέμα τοῦ βιβλίου ὑπὸ τὴν παροῦσαν τούτου μορφήν εἶναι ἡ ἀποκατάστασις τῆς Ἰσραηλιτικῆς θεοκρατίας καὶ ὁ διὰ ταύτης θρίαμβος τῆς νέας Ἱερουσαλήμ, ἧς ὁ δίκαιος βασιλεὺς ὁρᾶται ὑπὸ τοῦ προφήτου ἐρχόμενος μὲν ἐν ταπεινότητι ἐπὶ ὄναριου, ἀλλ' ἀναδεικνυόμενος νικητῆς καὶ ἐξουσιαστῆς «ἀπὸ θαλάσσης μέχρι θαλάσσης καὶ ἀπὸ ποταμοῦ μέχρι τῶν περάτων τῆς γῆς» (9,10). Ἡ βασιλεία αὐτοῦ θὰ περιλάβῃ οὐ μόνον τοὺς Ἰουδαίους ἀλλὰ καὶ τὸ κατάλοιπον πάντων τῶν ἐθνῶν, ἅτινα θὰ λατρεύσουν τὸν Γλαχβέ.

### α) Πρῶτον μέρος Ζαχαρίου κεφ. 1—8 (Πρωτοζαχαρίας)

Ἵπομνήματα. J. Wellhausen, 1898<sup>3</sup> (1963<sup>4</sup>). — K. Marti KHC 1904. — S. R. Driver, NCB 1906. — H. G. Mitchell, ICC 1912 (1951). — W. E. Barnes, CambrB 1917. — W. Nowack, HK 1922<sup>3</sup>. — J. Knabenbauer/M. Hagen, CSS 1924. — E. Sellin, KAT<sup>1</sup> 1930<sup>3</sup>. — F. Horst, HAT (1936), 1954<sup>2</sup> (1964<sup>3</sup>). — H. Junker, HS 1938. — K. Elliger, ATD 25 (1949), 1982<sup>8</sup>. — B. Βέλλα, ἘΠΑ 5 (1950), σ. 31-142. — S. Bullough, CC (1953), σ. 689-700. — T. Winton Thomas / R. C. Dentan, IB VI 1956. — M. Bič, 1962. — M. F. Unger, 1963. — M. Delcor, Clamer-B 1964. — J. G. Baldwin, TOTC 1972. — W. Rudolph, KAT<sup>2</sup> 1976. — R. A. Mason, CambrBC 1977. — S. Amsler, CAT 1981. — D. L. Petersen, Haggai and Zechariah 1—8, OTL 1984.

Ἴλλα βοηθήματα. K. Marti, Der Prophet Sacharja, der Zeitgenosse Serubbabels, 1892. — Τοῦ αὐτοῦ, Zwei Studien zu Sacharja, ThStKr 65 (1892), σ. 207-245, 716-734. — A. van der Flier, Zacharja 1—8, ThStKr 79 (1906), σ. 30-49. — J. W. Rothstein, Die Nachtgesichte des Sacharja, (BWAT 8) Leipzig 1910. — B. Duhm, Anmerkungen zu den zwölf Propheten, Giessen 1911, σ. 73 ἐξ. (=ZAW 31, 1911, σ. 161 ἐξ.). — K. Marti, Die Zweifel an der prophetischen Sendung Sacharjas, ἐν J. Wellhausen-Festschrift (BZAW 27), Giessen 1914, σ. 279-297. — L. E. Browne, Early Judaism, 1920. — J. Goettsberger, Einleitung in das Alte Testament, 1928, σ. 346-348. — Π. Ἰ. Μπρατσιώτου, Εἰσαγωγή εἰς τὴν Π. Διαθήκην, 1937, σ. 477-483. — H. G. May, A Key to the Interpretation of Zechariah's Visions, JBL 57 (1938), σ. 173-184. — J. Morgenstern, A Chapter

in the History of the High-Priesthood, *AJSL* 55 (1938), σ. 1-24, 183-197. — C. h. L. F e i n b e r g, *Exegetical Studies in Zechariah*, *BS* 97 (1940) -103 (1946). — A. J e p s e n, *Kleine Beiträge Zum Zwölfprophe-tenbuch III*, *ZAW* 61 (1945/48), σ. 95-114. — L. G. R i g n e l l, *Die Nachtgesichte des Sacharja*, Lund 1950. — K. G a l l i n g, *Die Exilswende in der Sicht des Propheten Sacharja*, *VT* 2 (1952), σ. 18-36 (Studien zur Geschichte Israels im persischen Zeitalter, Tübingen 1964, σ. 109-126). — R. H. P a r k e r / W. H. D u b b e r s t e i n, *Babylonian Chronology 626 B. C. - A. D. 75*, *Brown University Studies* 19, Providence / Rhode Island 1956. — W. E i c h r o d t, *Vom Symbol zum Typos: Ein Beitrag zur Sacharja-Exegese*, *ThZ* 13 (1957), σ. 509-522. — R. B r u n n e r, *Aus der Botschaft des Propheten Sacharja*, *Jud* 15 (1959), σ. 1-11, 129-142. — J. B r i g h t, λ. *Sacharjabuch*, ἐν *RGG*<sup>3</sup> τ. V (1961), σ. 1263-1265. — B. U f f e n b a c h, *The Visions of Zechariah*, 1961 (ἔβρ. μετ. ἀγγλ. περιλήψεως). — T. M. M a u c h, λ. *Zechariah* (21), ἐν *IDB* τ. 4 (1962), σ. 942. — W. N e i l, λ. *Zechariah*, *Book of* ἐν *IDB*, τ. 4 (1962), σ. 943-947. — M. B i č, *Die Nachtgesichte des Sacharja*, (*BSt* 42) Neukirchen 1964. — A. E. R ü t h y, λ. *Sacharjabuch*, ἐν *BHH* III (1966), σ. 1637-1638. — W. A. M. B e u k e n, *Haggai - Sacharja 1—8. Studien zur Überlieferungsgeschichte der frühnachexilischen Prophetie*, (*Studia Semitica Neerlandica* 10) Assen 1967. — R. M a y e r, *Einleitung in das Alte Testament, 2. Teil: Spezielle Einleitung*, 1967, σ. 285-289. — P. R. A c k r o y d, *Exile and Restoration*, London 1968. — (E. S e l l i n /) G. F o h r e r, *Einleitung in das Alte Testament*, 1969<sup>μ</sup>, σ. 506-510. — A. P e t i t j e a n, *Les oracles du Proto-Zacharie*, (*EtB*) Paris και Louvain 1969. — K. - M. B e y s e, *Serubbabel und die Königserwartungen der Propheten Haggai und Sacharja*, (*ATH* I, 48) Stuttgart 1972. — Y. M. G r i n t z, λ. *Zechariah*, ἐν *EJ*. τ. 16 (1972), σ. 953-958. — H. G e s e, *Anfang und Ende der Apokalyptik, dargestellt am Sacharjabuch*, *ZThK* 70 (1973), σ. 20-49 (= *Vom Sinai zum Zion*, *BEvTh* 64, München 1974, σ. 202-238). — K. S e y b o l d, *Bilder zum Tempelbau. Die Visionen des Propheten Sacharja*, (*StBSt* 70) Stuttgart 1974. — I n a W i l l i P l e i n, *Prophetie am Ende*, Cologne 1974. — O. E i s s f e l d t, *Einleitung in das Alte Testament*, 1976<sup>4</sup>, σ. 579-586. — C h r. J e r e m i a s, *Die Nachtgesichte des Sacharja*, (*FRLANT* 117) Göttingen 1977. — D. L. P e t e r s e n, *Late Israelite Prophecy*, Missoula 1977. — G. W a l l i s, *Die Nachtgesichte des Propheten Sacharja. Zur Idee einer Form*, *VTSuppl* 29 (Leiden 1978), σ. 377 ἔξ. — B. S. C h i l d s, *Introduction to the Old Testament as Scripture*, 1979. — P. D. H a n s o n, *The Dawn of Apocalyptic*, Philadelphia 1979<sup>2</sup>, σ. 240 ἔξ. — S u s a n

Niditch, *The Symbolic Vision in Biblical Tradition*, Chico / Calif. 1980. — J. Scharbert, *Sachbuch zum Alten Testament*, 1981, σ. 434-437 κ.ά. — O. Kaiser, *Einleitung in das Alte Testament*, 1984<sup>5</sup>, σ. 287-290. — D. L. Petersen, *Zechariah's Visions: A Theological Perspective*, VT 34 (1984), σ. 195-206. — R. Smeend, *Die Entstehung des Alten Testaments*, 1984<sup>3</sup>, σ. 183-186. — K. Koch, *Die Profeten*, II 1988<sup>2</sup>, σ. 163-179. — B. C. Ollenburger, *Haggai, Zechariah and Malachi*, ἐν B. W. Anderson (ed.), *The Books of the Bible*, I (1989), σ. 405-414.

### α'. Ὁ προφήτης καὶ ἡ ἐποχὴ του

Ὁ προφήτης Ζαχαρίας (M: Ζεχαργιά = ἐμνήσατο ὁ Γλαχβέ) ἦτο υἱὸς τοῦ Βερεχγιά (O': Βαραχίου), υἱοῦ τοῦ Ἰδδῶ (Zach. 1, 1, 7), ἡ υἱὸς τοῦ Ἰδδῶ (Ἔσδρα 5,1. 6,14). Θεωρουμένης ὡς ὀρθῆς τῆς πρώτης ἐκδοχῆς, ἡ δευτέρα δηλοῖ ὅτι ὁ Ζαχαρίας ἀνῆκεν εἰς ἰερατικὴν οἰκογένειαν, ἥς ἀρχηγὸς ὑπῆρξεν ὁ πάππος αὐτοῦ (πρβ. Νεεμ. 12, 16). Εἶναι ὅμως ἐξ Ἰσοῦ πιθανὴ ἡ ὀρθότης τῆς δευτέρας ἐκδοχῆς, διότι ἡ φράσις «υἱὸς τοῦ Βερεχγιά» δύναται νὰ ἔχη ληφθῆ ἐκ τοῦ Ἡσ. 8,2. Εἰς σύγχυσιν προσώπων, φερόντων τὸ ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ σὺνήθεσ ὄνομα Ζαχαρίας, ὀφείλεται καὶ ἡ παρὰ Ματθαίω<sup>2</sup> συνωνυμία. Ἡ παρὰ τούτῳ φράσις «υἱὸς Βαραχίου», ἄλλείπουσα ἐκ τινων χειρογράφων τῶν O' (τοῦ Σιναϊτικοῦ κώδικος καὶ τινων μικρογραμμμάτων), τοῦ παραλλήλου χωρίου Λουκ. 11, 51 καὶ τοῦ εἰς τὸν Ἱερώνυμον γνωστοῦ Εὐαγγελίου τῶν Ναζαρηνῶν, ὅπερ ἀντ' αὐτῆς περιέχει τὴν φράσιν «υἱοῦ τοῦ Ἰωδαέ», εἶναι ἐσφαλμένη ἐπεξηγηματικὴ προσθήκη. Συνήθως ὁ παρὰ Ματθαίω Ζαχαρίας ταυτίζεται πρὸς τὸν ἐν Β' Χρον. 24, 20 ἐξ. μνημονευόμενον Ζαχαρίαν (O': Ἀζαρίαν) τὸν υἱὸν τοῦ Ἰωδαέ (M: Γιεχωργιαδά'), λιθοβοληθέντα ἐν τῷ ναῶ κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἰωάκ, βασιλέως τοῦ Ἰούδα (840-801 π.Χ.). Ὑπὲρ τῆς ἐκδοχῆς ταύτης συνηγορεῖ τὸ ὅτι ἡ ἐκλογὴ τῶν δύο ὀνομάτων, Ἄβελ καὶ Ζαχαρίου, βασιίζεται ἐπὶ τῆς ιδέας ὅτι ὁ περιοῦσιος λαὸς εἶναι ὑπεύθυνος διὰ πᾶσαν ἐκχυσιν ἀθώου αἵματος ἐν τῇ ἀνελίξει τῆς ὑπὸ τοῦ ἐβραϊκοῦ κανόνος τῆς Π. Διαθήκης ὀριοθετουμένης ἱερᾶς ἱστορίας, ἐν ἧ ὡς πρώτη μὲν θανάτωσις μνημονεύεται ἡ τοῦ Ἄβελ (Γεν. 4, 8), ὡς τελευταία δὲ ἡ τοῦ Ζαχαρίου (B'

2. Ματθ. 23,35: «ὅπως ἔλθῃ ἐφ' ὑμᾶς πᾶν αἷμα δίκαιον ἐκχυνόμενον ἐπὶ τῆς γῆς ἀπὸ τοῦ αἵματος Ἄβελ τοῦ δικαίου ἕως τοῦ αἵματος Ζαχαρίου υἱοῦ Βαραχίου, ὃν ἐφονεύσατε μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου». Πρβ. Θ. Φαρμακίδου, *Περὶ Ζαχαρίου υἱοῦ Βαραχίου*, 1838. — J. Goettsberger, μν. ἔ., σ. 346. — Π. Ἰ. Μπρατσώτου, μν. ἔ., σ. 478. — A. Jones, CC, σ. 893. — T. M. Mauch, IDB τ. 4 (1962), σ. 942. — J. Müller-Bardorf, BHH III (1966), σ. 2199. — D. Hill, *The Gospel of Matthew*, CB 1972, σ. 315.



Χρον. 24, 22). Κατ' ἄλλην ἐκδοχὴν ὁ παρὰ Ματθαίω Ζαχαρίας δύναται νὰ ταυτισθῆ πρὸς τὸν Ζαχαρίαν τὸν υἱὸν Βαρούχ, θανατωθέντα ἐν τῷ ναῷ ὑπὸ ζηλωτῶν βραχὺ τι πρὸ τῆς ἐν ἔτει 70 μ.Χ. ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ (Ἰωσήπου Ἰουδ. πῶλ. Δ', 335-343).

Ὁ προφήτης Ζαχαρίας, ὁμοῦ μετὰ τοῦ συγχρόνου του προφήτου Ἀγγαίου, παρώτρυνε τὸν λαὸν εἰς συνέχισιν τοῦ διακοπέντος ἔργου τῆς ἐν Ἱερουσαλήμ ἀνοικοδομήσεως τοῦ ναοῦ ("Ἐσδρα 5,1. 6,14).<sup>3</sup> Τὰ ἐν τῷ φερωνύμῳ βιβλίῳ χρονολογικὰ δεδομένα, ὡς μετατρέπονται ταῦτα ὑπὸ Parker καὶ Dubberstein, ὀριοθετοῦν τὴν ἐμφάνισιν τοῦ προφήτου μεταξὺ Ὀκτωβρίου / Νοεμβρίου τοῦ ἔτους 520 καὶ τῆς 7ης Δεκεμβρίου τοῦ ἔτους 518 π.Χ. (1,1. 7,1) καὶ ἀνάγουν τὴν ἐξαγγελίαν τῶν νυκτερινῶν ὄραμάτων εἰς τὴν 24ην τοῦ ἐνδεκάτου μηνὸς τοῦ δευτέρου ἔτους τῆς βασιλείας Δαρείου τοῦ Α', τ.ἔ. τὴν 15ην Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 519 π.Χ. Εἶναι ὅμως πιθανὸν ὅτι ἡ δρᾶσις τοῦ Ζαχαρίου ἐπεκτείνεται καὶ πέρα τοῦ χρονικοῦ διαστήματος τούτου. Ἐνῶ δ' αἱ πρὸς ἀνοικοδόμησιν τοῦ ναοῦ προσπάθειαι του εἶχον ἀγαθὸν ἀποτέλεσμα, αἱ ἐπὶ τῶν κατὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἄνοδον Δαρείου Α' τοῦ Ἰστάσου (522-486 π.Χ.) ἀναταραχῶν βασισθεῖσαι ἐλπίδες του εἰς μεσσιακὴν βασιλείαν τοῦ Ζοροβάβελ διεψεύσθησαν.

### β'. Περιεχόμενον

Ἡ συλλογὴ Ζαχ. 1—8 εἶναι κατ' ἐξοχὴν δυσνόητος ἕνεκα τῶν ἐν αὐτῇ συμβολικῶν καὶ συνεσκιασμένων λόγων. Ὑπὸ τὴν παροῦσάν της μορφήν σύγκειται ἐξ εἰσαγωγῆς, σειρᾶς ὀκτῶ ὄραμάτων (μετὰ τινων προφητικῶν λόγων παρενευρομένων εἰς αὐτὰ) καὶ ἱστορικῆς τινος ἀφηγήσεως. Ἀνάλυσις τοῦ περιεχομένου τῆς συλλογῆς ταύτης ἔχει ὡς κάτωθι.

α'. Εἰσαγωγή· ἐκκλησις πρὸς ἐπιστροφὴν (1,1-6).

β'. Ὀκτὼ νυκτερινὰ ὄραματα (1,7—6,15).

1. Τὸ ὄραμα τῶν ἐν μυρσίαις ἵππέων (1,7—15)<sup>4</sup> ἀπελευθέρωσις καὶ ἀποκατάστασις τοῦ Ἰούδα (1,16-17).

2. Τὸ ὄραμα τῶν τεσσάρων κεράτων καὶ τῶν τεσσάρων τεκτόνων· τιμωρία τῶν καταπιεστῶν τοῦ Ἰούδα (2,1-4).

3. Τὸ ὄραμα τῆς ὑπὸ ἀγγέλου καταμετρήσεως τῆς Ἱερουσαλήμ

3. K. Galling, Serubbabel und der Wiederaufbau des Tempels in Jerusalem, ἐν W. Rudolph-Festschrift, 1961, σ. 67-96.

4. R. Press, Das erste Nachtgesicht des Propheten Sacharja, ZAW 54 (1936), σ. 43-48. — H. W. Hertzb erg, «Grüne» Pferde, ZDPV 69 (1953), σ. 177-180.

(2,5-9)· ἀνοικοδόμησις τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ ἀποκατάστασις τοῦ Ἰούδα (2,10-17).<sup>5</sup>

4. Τὸ ὄραμα τῆς δικαιοσύνης τοῦ ἀρχιερέως Ἰησοῦ (3,1-7)<sup>6</sup>· λόγος πρὸς Ἰησοῦν περὶ ἐλεύσεως τοῦ «βλαστοῦ» (3,8-10).<sup>7</sup>

5. Τὸ ὄραμα τῆς μεταξὺ δύο ἐλαιῶν ἐπταφώτου χρυσῆς λυχνίας· μερισμὸς τῆς μεσσιακῆς ἐξουσίας εἰς πολιτικὸν (τ.ἔ. τὸν Ζοροβάβελ) καὶ λατρευτικὸν (τ. ἔ. τὸν Ἰησοῦν) ἐκπρόσωπόν της (4,1-6αα,10β-14)<sup>8</sup>· λόγος πρὸς Ζοροβάβελ (στ. 6αβ-10α).

6. Τὸ ὄραμα τοῦ πετομένου εἰληταρίου· ὄλεθρος τῶν ἀμαρτωλῶν (5,1-4).

7. Τὸ ὄραμα τῆς ἐν τῷ εἰς Βαβυλῶνα ἀποκομιζομένῳ μέτρῳ ἐφ' ἀμαρτωλῆς γυναικός· κάθαρσις τοῦ λαοῦ ἐκ τῆς ἀμαρτίας, ἣτις καὶ μεταφέρεται εἰς Βαβυλῶνα (5,5-11).<sup>9</sup>

8. Τὸ ὄραμα τῶν τεσσάρων ἀρμάτων· καθ' ἅπασαν τὴν γῆν ἐπικρατεῖ εἰρήνη χάρις εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ Γηαχβὲ ἀσκούμενον ἐπ' αὐτῆς ἔλεγχον (6,1-8).

9. Στέψις τοῦ ἀρχιερέως Ἰησοῦ (6,9-15).

γ'. Ἱστορικὴ ἀφήγησις· τὸ περὶ νηστείας ζήτημα (7,1—8,23).

1. Ἡ διὰ τῆς ἐκ Βαβυλῶνος πρεσβείας γενομένη ἐρώτησις περὶ

5. S. Feigin, Some Notes on Zach. 2,4-17, JBL 44 (1925), σ. 203-213. — Th. C. Vriezen, Two old cruces by Zech. II,12, OTS 5 (1948), σ. 88-91.

6. K. Galling, Das vierte Nachtgesicht des Propheten Sacharja, ZMR 46 (1931), σ. 193-208. — H. Schmidt, Das vierte Nachtgesicht des Propheten Sacharja, ZAW 54 (1936), σ. 48-60.

7. E. Sellin, Der Stein des Sacharja, JBL 50 (1931), σ. 242-249. — Τοῦ αὐτοῦ, Noch einmal der Stein des Sacharja, ZAW 59 (1942/43), σ. 59-77. — E. E. Le Bas, Zechariah's Enigmatical Contribution to the Corner-Stone, PEQ 82 (1950), σ. 102-122. — Τοῦ αὐτοῦ, Zechariah's Climax to the Career of the Corner-Stone, PEQ 83 (1951), σ. 139-155. — A. E. Rühly, «Sieben Augen auf einem Stein», ThZ 13 (1957), σ. 523-529.

8. K. Möhlenbrink, Der Leuchter im fünften Nachtgesicht des Sacharja, ZDPV 52 (1929), σ. 257-286. — H. Frey, Der siebenarmige Leuchter und die Ölsöhne, ἐν von Bulmerincq-Gedenkschrift, 1938, σ. 20-63. — J. Böhm, Was bedeutet der goldene Leuchter Sach 4,2?, BZ 24 (1938/39), σ. 360-364. — L. Rost, Bemerkungen zu Sacharja 4, ZAW 63 (1952), σ. 216-221 (=Das kleine Credo, 1965, σ. 64-70).

9. A. van Hoonaeker, La vision de «l' épha» dans Zach. V,5sq, Rev Ben 35 (1923), σ. 57 ἔξ. — S. Mareno, Note concerning the Meaning of the Word «epha», Zechariah 5,5-11, AJSL 48 (1931/2), σ. 264-267. — L. Rost, Erwägungen zu Sacharjas 7. Nachtgesicht, ZAW 58 (1940/41), σ. 223-228 (=Das kleine Credo, 1965, σ. 70-76).

διατηρήσεως ἢ μὴ τῆς εἰς ἀνάμνησιν τῆς καταστροφῆς τοῦ ναοῦ νηστείας (7,1-3).

2. Ἡ διὰ τοῦ Ζαχαρίου ἀπόκρισις (7,4—8,23).

1) Ἀναδρομὴ εἰς τὸ παρελθόν, 7,4-14.

2) Προσδοκία μεσσιακῆς σωτηρίας, 8,1-17.

3) Ἀπάντησις εἰς τὴν περὶ νηστείας ἐρώτησιν, 8,18-19.

4) Προσδοκία καὶ αὔθις μεσσιακῆς προσδοκίας, 8,20-23.

### γ'. Γένεσις

Ἡ α' συλλογὴ, οὖσα, ὡς ἤδη ἐλέχθη, τὸ πραγματικὸν βιβλίον τοῦ Ζαχαρίου, περιέχει τὸ προφητικὸν κήρυγμα τούτου ὑπὸ μορφήν ὀραματικῶν περιγραφῶν καὶ συνειρομένων λόγων τοῦ προφήτου ἢ τοῦ Θεοῦ. Ἡ διατύπωσις γίνεται κατὰ α' πρόσωπον, ἐξαιρέσει τῶν κεχρονολογημένων εἰσαγωγικῶν φράσεων (1,1,7 καὶ 7,1) ἐν αἷς γίνεται χρῆσις τοῦ γ' προσώπου. Ἡ ἐνότης τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος συλλογῆς μαρτυρεῖται ἐκ τῆς τῶν συστατικῶν ταύτης στοιχείων ἐντέχνου διατάξεως. Οὕτω ἡ εἰσαγωγικὴ προτροπὴ πρὸς ἐπιστροφὴν (1,2-6), ἐνθα τονίζεται ἡ ἐπὶ τοὺς πατέρας ὀργὴ τοῦ Γλαχβὲ (1,2), καὶ ἡ λόγον περὶ σωτηρίας περιέχουσα ἱστορικὴ κατακλις (7,1—8,23) πλαισιοῦν εὐαρμόστως τὴν ἐν 1,7—6,15 ὀραματικὴν συγγραφὴν. Ἡ εἰσαγωγικὴ προτροπὴ καὶ τὰ χωρία 7,7-14 καὶ 8,14-17 ἔχουν στενὴν θεματικὴν σχέσιν καὶ ὁμοιάζουν πρὸς τὰ ἐν τῷ δευτερονομιστικῷ ἱστορικῷ ἔργῳ καὶ τῷ βιβλίῳ τοῦ Ἰερεμίου κηρυγματικὰ ἐδάφια. Ἐν κεφ. 7—8, ἐνθα ὁ Ζαχαρίας ἀποκρίνεται πρὸς τὸ ἐρώτημα ἐὰν ἐν ὄψει τῆς ἐπαναλήψεως τῶν πρὸς ἀνοικοδόμησιν τοῦ ναοῦ ἐργασιῶν πρέπη ἐφεξῆς νὰ τηρῆται ἢ εἰς ἀνάμνησιν τῆς καταστροφῆς τούτου νηστεία, ἢ συνέχεια διασπᾶται διὰ παρεμβολῆς ἐπαγγελτικῶν λόγων, ὧν ὁ ἐν 8,9-13 σχετίζεται στενωῶς πρὸς τὸ κήρυγμα τοῦ Ἀγγαίου. Τὸ χωρίον τοῦτο, προϋποθέτον πιθανῶς χρῆσιν τοῦ Ἀγγαίου 1,1-11 καὶ ἐγγύτητα πρὸς τὴν χρονογραφικὴν θεολογίαν, ἥτις θεωρεῖ τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ ναοῦ ὡς ἀποφασιστικὴν ἱστορικὴν καμπήν, δύναται κατὰ τὸν Rudolph νὰ ἐκκληφθῆ, ὡσπερ καὶ τὸ 8,23, ὡς μεταγενεστέρα προσθήκη. Πάντως πρόσφατα ἐρευνητικὰ δεδομένα ἐμφαίνουσι ὅτι ἡ σύνθεσις τῆς ὑπὸ τὴν παροῦσαν μορφήν α' συλλογῆς ὀφείλεται εἰς συναφῆ πρὸς τὸ δευτερονομιστικὸν καὶ τὸ χρονογραφικὸν ἱστορικὸν ἔργον λευϊτικὴν ἐπεξεργασίαν, εἰς ἣν κυρίως ἀποδίδονται αἱ ὁμοιογενεῖς περικοπαὶ 1,(2)3-6, 7,7-14 καὶ 8,9-17. Πρβ. Beuken καὶ Ackroyd, ὧν ὁ πρῶτος θεωρεῖ πιθανὴν καὶ τὴν τῶν χωρίων 3,6 ἐξ., 4,11-14 καὶ 6,13 ἀπόδοσιν εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν ταύτην.

Τὰ νυκτερινὰ (πρβ. 1,8. 4,1) ὀράματα, χρονολογούμενα, ὡς ἤδη ἐλέχθη, ἀπὸ τῆς 24ης τοῦ ἑνδεκάτου μηνὸς τοῦ δευτέρου ἔτους τῆς βασιλείας Δαρείου τοῦ Α', τ. ἐ. ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 519 π.Χ., δύναται

κατ' εὐλογον συμπερασμὸν νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἀρχικῶς αὐτοτελὴς δραματικὴ συγγραφή (1,7—6,15), συνταχθεῖσα προφανῶς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ προφήτου· πρβ. τὴν κατὰ α' πρόσωπον διατύπωσιν. Πέρα τῆς ἐκ μεταγενεστέρας ἐπεξεργασίας προερχομένης εἰσαγωγικῆς φράσεως ἐν 1,7, μόνον συμπληρωματικαὶ ἢ ἐπεξηγηματικαὶ τινες λέξεις ἐν τοῖς ὁράμασιν ἔχουν ἀμφίβολον τὴν ἐξ αὐτοῦ τοῦ προφήτου καταγωγήν. Ἡ ἐνότης τῆς δραματικῆς συγγραφῆς εἶναι καταφανής. Οὕτω διὰ τῆς κατ' ἐπανάληψιν ἀπαντώσης διαβεβαιωτικῆς φράσεως «καὶ θὰ γνωρίσητε ὅτι ὁ Γλαχβὲ τῶν στρατιῶν ἀπέστειλέ με» (2,13,15. 4,9. 6,15) γίνεται φανερόν ὅτι σκοπὸς τῆς δραματικῆς συγγραφῆς εἶναι ἡ κατάδειξις τῆς ἐγκυρότητος τοῦ κηρύγματος τοῦ Ζαχαρίου. Περαιτέρω, τὰ ὁράματα ἐμφαίνου ἐνθεν μὲν κοινὸν μορφολογικὸν σχῆμα, χαρακτηριζόμενον διὰ τῆς ἐκάστοτε ἐρωτήσεως τοῦ προφήτου καὶ τῆς μεταξὺ Γλαχβὲ καὶ προφήτου ἐμφανίσεως μεσάζοντος διερμηνευτοῦ ἀγγέλου (πρβ. τὸν παρ' Ἰεζεκιὴλ ἄνθρωπον, Ἰεζ. 40,3 κ.ά.), ἐνθεν δὲ περιεσκευμένην ἀλληλουχίαν, δι' ἧς ἐπιτυγχάνονται ἢ ἐν ποικίλοις συμβόλοις περιγραφή τῶν βαθμηδὸν ἀλληλοδιαδεχομένων προπαρασκευαστικῶν γεγονότων τῆς ἐποχῆς τῆς σωτηρίας καὶ ἢ ἐν λυρικῷ παλμῷ ἔκφρασις τῶν ζωηρῶν λυτρωτικῶν προσδοκιῶν, αἵτινες συνδέονται πρὸς τὴν ἐπανάληψιν τῶν ἐργασιῶν τῆς ἀνοικοδομήσεως τοῦ ναοῦ καὶ τυγχάνου τῆς ἐγγυήσεως τοῦ δαβιδίδου Ζοροβάβελ καὶ τοῦ ἀρχιερέως Ἰησοῦ· πρβ. τοὺς ἐν 4,6b-7 καὶ 8-10a δύο λόγους πρὸς Ζοροβάβελ, δι' ὧν παρέχεται εἰς αὐτὸν ὑπόσχεσις περὶ περατώσεως τῆς ἀνοικοδομήσεως τοῦ ναοῦ. Ἐν τοιαύτῃ ἀλληλουχίᾳ, ὡς παρατηρεῖ ὁ Gese, τὸ 5ον ὄραμα ἵσταται ἐν τῷ μέσῳ, τὸ 8ον ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸ 1ον, τὸ 2ον καὶ τὸ 3ον ἀφοροῦν εἰς τὴν ἐξωτέραν, ἐνῶ τὸ 6ον καὶ τὸ 7ον εἰς τὴν ἐσωτέραν ἀπελευθέρωσιν, ἧς ἡ μὲν ἀρνητικὴ πλευρὰ ἐμφανίζεται ἐν τῷ 1ῳ, ἡ δὲ θετικὴ ἐν τῷ 2ῳ. Τοιαύτη συμμετρία δὲν ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὸ 4ον, ὅπερ ἀποκλίνει ἐκ τοῦ μορφολογικοῦ σχήματος, ἅτε στερούμενον διερμηνευτοῦ ἀγγέλου καὶ εἰκονικοῦ συμβολισμοῦ, διὸ καὶ τινες ἐρευνῆται (Gese, Kaiser κ.ά.) θεωροῦν αὐτὸ ὡς μεταγενέστερον παρέμβλημα (πρβ. ὅμως Rudolph), περιορίζοντες οὕτω τὰ ὁράματα εἰς ἑπτὰ. Ἡ εἰς τὰ συμφραζόμενα ὅμως ἐνάρμοσίς του καθιστᾷ πιθανὴν τὴν ὑπὸ τοῦ προφήτου ἢ μαθητοῦ τούτου συμπερίληψιν του.

Ἐν τοῖς ὁράμασιν ἔχουν παρεμβληθῆ, πιθανῶς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ προφήτου, διάφοροι λόγοι ἐκ τοῦ κηρύγματός του, οἵτινες ἀποβλέπου εἰς ἐπίκαιρον διασάφησιν τῶν διὰ τῶν ὁραμάτων συγκεκαλυμμένως ἐκφραζομένων. Περαιτέρω, εἰς τὸν κύκλον τῶν ὁραμάτων συνάπτεται περιγραφή συμβολικῆς πράξεως, τ.ἔ. κατασκευῆς στεφάνων διὰ τὸν Ἰησοῦν καὶ ἄλλους (6,9-15).<sup>10</sup> Ἐν

10. J. L e y, Zu Sacharja 6,9-15, ThStKr 66 (1893), σ. 771-782. — L. W a t e r m a n, The Camouflage Purge of Three Massianic Conspirators, JNES 13 (1954), σ. 83-87.

σχέσει πρὸς τὴν περικοπὴν ταύτην παρατηρητέον ὅτι ἀπὸ τοῦ Ewald καὶ τοῦ Wellhausen ἰσχύει ὁ εὐλόγος συμπερασμὸς ὅτι ἀρχικῶς ἐγίνετο ἐν αὐτῇ λόγος περὶ κατασκευῆς στέμματος διὰ τὸν Ζοροβάβελ, ἔπαρχον τῆς Ἰουδαίας (πρβ. Ἀγγαίου 1,1), καὶ ὅτι ὕστερον, ἀφοῦ αἱ εἰς αὐτὸν στηριχθεῖσαι μεσσιακαὶ προσδοκίαι δὲν ἐξεπληρώθησαν, ὁ λόγος ἐσχετίσθη πρὸς τὸν ἀρχιερέα Ἰησοῦν<sup>11</sup>, ὁπότε καὶ εἰς τὸ στέμμα ἐδόθη ἡ σημασία στεφάνων, προωρισμένων ὡς ἀναθημάτων διὰ τὸν ναόν.<sup>12</sup> Πάντως ἐν σχέσει πρὸς τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος ὄραματικὸν κύκλον πρέπει νὰ ληφθῇ σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν ὅτι περὶ αὐτοῦ φρονοῦν ὁ Gese καὶ ὁ Jeremias, ὧν ὁ μὲν πρῶτος τὸ κατ' αὐτὸν ἐξ ἑπτὰ ὄραμάτων συγκειμενον ἀρχικὸν ἀσύστημα) χαρακτηρίζει ὡς ἀποκάλυψιν, ὁ δὲ δεῦτερος εὐρίσκει τὴν ἀποκάλυψιν ταύτην συνδεομένην πρὸς τὴν προφητικὴν γραμματεῖαν καὶ ἔχουσαν ἰδιάζουσαν θέσιν μεταξὺ προφητείας καὶ ἀποκαλυπτικῆς.

### δ'. Τὸ κήρυγμα τοῦ προφήτου

Ὡσπερ ὁ Ἀγγαῖος, οὕτω καὶ ὁ Ζαχαρίας βλέπει ἐν τῇ ἀνοικοδομῇ τοῦ ναοῦ τὴν ἑναρξίν μεσσιακῆς ἐποχῆς, ἐν ἣ ἀπόκειται ἡ δι' ὀλέθρου τῶν ἐθνῶν, ἐπιστροφῆς τοῦ Γραχβὲ εἰς τὴν Σιών καὶ ἐνθρονίσεως τοῦ δαβιδίδου Ζοροβάβελ πραγμάτων τῆς μεσσιακῆς προσδοκίας. Ἀμφότεροι οἱ προφῆται οὗτοι βλέπουν τὸν μεσσίαν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ζοροβάβελ, προοριζομένου εἰς ἀποκατάστασιν τῆς δαβιδικῆς δυναστείας. Τοῦτο ἐπισημαίνεται ὑπὸ τοῦ Ἀγγαίου μὲν διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ λήψεως (τ.ξ. διὰ τῆς κατὰ θεῖαν ἐκλογὴν ἀποστολῆς) τοῦ Ζοροβάβελ (Ἀγγ. 2,23), ὑπὸ τοῦ Ζαχαρίου δὲ διὰ τῆς πρὸς τὸν Ζοροβάβελ συσχετίσεως (Ζαχ. 6,12) τοῦ ἡδὴ ἐκ τοῦ Ἱερεμίου γνωστοῦ χαρακτηρισμοῦ β λ α σ τ ο ῦ (Ἱερ. 23,5 ἐξ.). Πέρα δὲ τῆς ὁμοιότητος ταύτης τυγχάνει ἀξιὸν παρατηρήσεως ὅτι τὸ κήρυγμα τοῦ Ζαχαρίου δὲν ἀφορᾷ μόνον εἰς τὴν ἀνοικοδομήσιν τοῦ ναοῦ ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἐν ὄψει τῆς ἐρχομένης σωτηρίας ἐσώτερον ἐξαγνισμόν, ἔτι δὲ καὶ εἰς τὴν ἠθικὴν θεμελίωσιν τῆς ἀναμενομένης εὐημερίας.<sup>13</sup>

Ἐπίδρασις ὅμως ἐπὶ τοῦ Ζαχαρίου ἀσκεῖται καὶ ὑπὸ προηγουμένων του προφητῶν, τοῦθ' ὅπερ δεικνύει τὴν ἐν τῇ γνησίᾳ προφητικῇ παραδόσει τοποθέτησίν του. Ἰδιαιτέραν σημασίαν ἐν προκειμένῳ ἔχει ἡ ἐπὶ τοῦ Ζαχαρίου ἐπίδρασις τοῦ Ἱεζεκιήλ, διαφαινομένη ἐν ταῖς πρὸς τὸν Θεὸν σχέσεσιν

11. F. S. North, Aaron's Rise in Prestige, ZAW 66 (1954), σ. 191-199.

12. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δύναται τις νὰ συναγάγῃ ὅτι τῆς ἐν τοῖς κουμρανικοῖς χειρογράφοις διδασκαλίας περὶ δύο μεσσιῶν, τ. ξ. τοῦ ἐνὸς δαβιδίδου καὶ τοῦ ἐτέρου ἀραωνίδου (1QS IX, 10. 1QSa II, 19-20. Πρβ. K. G. Kuhn, The two Messiahs of Aaron and Israel, ἐν The Scrolls and the New Testament, New York 1957, σ. 54 ἐξ.) προηγείται ἡ ἐν τῷ εἰρημένῳ ἐδαφίῳ τοῦ Ζαχαρίου, ὡς τοῦτο διεσκευάσθη μετὰ τὴν μὴ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ζοροβάβελ ἐκπλήρωσιν τῆς εἰς τοῦτον ἀφοράσεως προφητείας.

13. F. J. A. M. e. s, Thoughts on Haggai and Zechariah, JBL 53 (1934), σ. 229-235.

αὐτοῦ. Ὡσπερ ὁ Ἰεζεκιήλ, οὕτω καὶ ὁ Ζαχαρίας ἐξαίρει ἐν ταῖς σχέσεσι ταύταις τὴν ὑπερβατικότητα τοῦ Θεοῦ. Παρ' ἀμφοτέροις δηλ. ἢ μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐπικοινωνία δὲν εἶναι ἄμεσος, οἷα φερ' εἰπεῖν ἢ παρ' Ἀμώς, Ἡσαΐα καὶ Ἱερεμιά, ἀλλ' ἔμμεσος, ἄτε συντελουμένη τῇ μεσολαβήσει ἀγγέλου (παρ' Ἰεζεκιήλ ἀγγέλου ὑπὸ μορφὴν ἀνθρώπου). Ἡ ἐν προφητικῇ παραδόσει ἀναπτυχθεῖσα τοιαύτη ἀντίληψις ἀνήκει εἰς τὸ μεταξὺ προφητείας καὶ ἀποκαλυπτικῆς σαφῶς διαπιστούμενον μεταβατικὸν στάδιον. Παρατηρητέον ὡσαύτως ὅτι ὁ Ζαχαρίας ποιεῖται λόγον ἔνθεν μὲν περὶ τοῦ ἀγγέλου τοῦ Γλαχβέ, ἔνθεν δὲ περὶ τοῦ κατηγοροῦ ἀγγέλου. Τούτων ὁ πρῶτος, γνωστὸς ἤδη ἐκ τῆς γλαχβικῆς καὶ τῆς ἐλωχειμικῆς πηγῆς (ἀντιστοίχως ὡς ἄγγελος τοῦ Γλαχβέ ἢ ἄγγελος τοῦ Θεοῦ) φέρεται ἐν ταύταις, ἄλλοτε διακρινόμενος ἀπὸ τοῦ Γλαχβέ καὶ ἄλλοτε ταυτιζόμενος πρὸς τοῦτον, ὡς ὁ προστάτης τοῦ λαοῦ τῆς διαθήκης ἄγγελος. Παρὰ τῷ Ζαχαρία, ὁ ἄγγελος τοῦ Γλαχβέ ἴσταται μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ διερμηνευτοῦ ἀγγέλου ἢ, ἐὰν πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου, δρᾷ ἐν ταύτῳ ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Θεοῦ καὶ συνήγορος τοῦ Ἰσραὴλ (1,12). Ὁ δὲ δεύτερος, ὁ σατάν (ὁ ἔβρ. ὄρος ἀπαντᾷ ἐνάρθως ὡς ὄνομα προσηγορικόν, 3,1) οὐτινος ἢ παρὰ Ζαχαρία μνεῖα εἶναι χρονολογικῶς πρώτη ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, δρᾷ ἐνταῦθα οὐχὶ ὡς συκοφάντης ἢ διάβολος (πρβ. Ο') ἀλλ' ὡς κατηγορος ἐνώπιον τοῦ θείου δικαστηρίου. Ἡ βαθμιαία ἐξέλιξις τῆς περὶ σατάν ιδέας μέχρι τῆς Κ. Διαθήκης, ἐν ἣ οὗτος ἐμφανίζεται ὡς εἰς τὸν Θεὸν ἐναντιούμενος κακὸς δαίμων, διαπιστοῦται ἐν χωρίοις χρονολογικῶς ἐνδιαμέσων βιβλίων (Ἰώβ 1,7. 2,2. Α' Χρον. 21,1).<sup>14</sup>

**β) Δεύτερον μέρος· Ζαχαρίου κεφ. 9—14**  
**(κεφ. 9—11: Δευτεροζαχαρίας, κεφ. 12—14: Τριτοζαχαρίας)**

**Ὑπομνήματα.** Βλ. σ. 602 καὶ A. Lacocque, CAT 1981.

**Ἄλλα βοηθήματα.** B. St a d e, Deuteriosacharja. Eine kritische Studie, ZAW 1 (1881), σ. 1 ἐξ., 2 (1882), σ. 151 ἐξ., 275 ἐξ. — W. St a e r k, Untersuchungen über die Komposition und Abfassungszeit von Zach 9—14, 1891. — R. E c k a r d t, Der Sprachgebrauch von Zach. 9—14, ZAW 13 (1893), σ. 76 ἐξ. — B. D u h m, Anmerkungen zu den zwölf Propheten, Giessen 1911, σ. 101 ἐξ. (=ZAW 31, 1911, σ. 189 ἐξ.). — G. A. C o o k e, The Unknown Martyr: A Study of Zech 11—12, AThR

14. A. L o d s, Les Origines de la figure de Satan, ses fonctions à la cour céleste, ἐν Mél. Syriens D u s s a u d, II (1939), σ. 649-660. — R. S c h ä r f, Die Gestalt Satans im Alten Testament, Zürich 1948 (Diss.). — T. H. G a s t e r, λ. Satan, ἐν IDB τ. 4 (1962), σ. 224-228. — G. M o l i n, λ. Satan, ἐν BHH, τ. III (1966), σ. 1674-1676.

6 (1923/24), σ. 97 ἐξ. — R. Kennett, Zechariah 12—13,1, JThSt 28 (1926/27), σ. 1 ἐξ. — W. W. Cannon, Some Notes on Zechariah ch. 11, AfO 4 (1927), σ. 139-146. — B. Heller, Die letzten Kapitel des Buches Sacharja im Lichte des späteren Judentums, ZAW 45 (1927), σ. 151-155. — F.-M. Abel, Asal dans Zacharie 14,5, RB 45 (1936), σ. 385 ἐξ. — C. C. Torrey, The Foundry of the Second Temple at Jerusalem, JBL 55 (1936), σ. 247 ἐξ. — O. Eissfeldt, Eine Einschmelzstelle am Tempel zu Jerusalem, FF 13 (1937), σ. 163 ἐξ. (= Ras Schamra und Sanchunjatón, 1939, σ. 42-46). — A. Jepsen, Kleine Beiträge zum Zwölfprophetenbuch II, ZAW 57 (1939), σ. 242-255. — H. H. Rowley, The Relevance of Apocalyptic, 1944. — M. Delcor, Un problème de critique textuelle et d'exégèse. RB 58 (1951), σ. 189 ἐξ. — Τοῦ ἀβτοῦ, Les sources du Deutéro-Zacharie et ses procédés d'emprunt, RB 59 (1952), σ. 385-411. — Τοῦ ἀβτοῦ. Deux passages difficiles: Zach. XII, 11 et XI,13, VT 3 (1953), σ. 67 ἐξ. — S. B. Frost, Old Testament Apocalyptic, 1952. — I. Zolli, 'Eyn 'Adam (Zach. 9,1), VT 5 (1955), σ. 90 ἐξ. — P. Lamarche, Zacharie IX-XIV. Structure littéraire et messianism, (ÉtB) Paris 1961. — M. Delcor, Le trésor de la maison de Yahweh, des origines à l'exil, VT 12 (1962), σ. 353 ἐξ. — D. R. Jones, A Fresh Interpretation of Zechariah IX to XI, VT 12 (1962), σ. 214-259. — B. Otzen, Studien über Deuteriosacharja, (AcThD 6) Copenhagen 1964. — C. Westermann, Das Heilswort bei Deuteriosacharja, EvTh 24 (1964), σ. 355 ἐξ. — H.-M. Lutz, Jahwe, Jerusalem und die Völker. Zur Vorgeschichte von Sach 12,1-8 und 14,1-5, (WMANT 27) Neukirchen 1968. — O. Plöger, Theokratie und Eschatologie, (WMANT 2) Neukirchen 1968<sup>3</sup>, σ. 97 ἐξ. — (E. Sellin/) G. Fohrer, Einleitung in das Alte Testament, 1969<sup>11</sup>, σ. 511-515. — M. Saebø, Die deuteriosacharjanische Frage. Eine forschungsgeschichtliche Studie, StTh 23 (1969), σ. 115 ἐξ. — Τοῦ ἀβτοῦ, Sacharja 9—14, (WMANT 34) Neukirchen 1969. — Ina Willi-Plein, Prophetie am Ende. Untersuchungen zu Sacharja 9—14, (BBB 42) Köln 1974. — O. Eissfeldt, Einleitung, in das Alte Testament, 1976<sup>4</sup>, σ. 586-595. — R. A. Mason, The Relation of Zechariah 9—14 to Proto-Zechariah, ZAW 88 (1976), σ. 227-239. — P. D. Hanson, The Dawn of Apocalyptic, Philadelphia 1979<sup>2</sup>, σ. 280 ἐξ. — O. Kaiser, Einleitung in das Alte Testament, 1984<sup>5</sup>, σ. 296-300. — K. Koch, Die Profeten, II 1988<sup>2</sup>, σ. 183-185.



## 1. Ἱστορία τῆς περὶ τὰ κεφ. 9—14 ἐρεύνης

Ὁ ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Ζαχαρίου ὀξὺς διαχωρισμὸς τοῦ δευτέρου (κεφ. 9—14) ἀπὸ τοῦ πρώτου μέρους (κεφ. 1—8) βασιζέται ἐπὶ ἐπιστημονικοῦ συμπερασμοῦ, εἰς ὃν ἐνωρὶς κατέληξαν οἱ ἐρευνηταί, ἀφορμώμενοι κυρίως ἐκ τῆς τριττῆς διαπιστώσεως ὅτι ἐν τῷ β' μέρει ἔλλειπει πᾶσα μνεία περὶ ναοῦ, ὅστις ὁμῶς ἐμφανίζεται ἐν τῷ α' ὡς βασικὸν θέμα (1,16. 4,9. 6,12 ἐξ.), ἢ περὶ μεσσίου ἰδέα ἀποκλίνει αἰσθητῶς ἀπὸ τῆς ἐν τῷ α' (πρβ. 4,14 καὶ 6,9-15 πρὸς 9,9 ἐξ. καὶ 12,10) καὶ ὁ ὑποδηλούμενος χρόνος εἶναι μεταγενέστερος τοῦ ἀφορῶντος εἰς τὰ ἐν τῷ α' διαλαμβανόμενα.

Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς περὶ τὰ κεφ. 9—14 ἐρεύνης διακρίνονται τρία στάδια (βλ. B. Otzen), ἦτοι τὸ μὴ κριτικὸν «ἀγγλικὸν» (π. 1620-1785), τὸ «γερμανικὸν» (1784-1880) καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ 1881 καὶ ἐφεξῆς συνεχιζόμενον κριτικόν. Τούτων τὸ πρῶτον εἰσάγεται ὑπὸ τοῦ Mede<sup>15</sup>, ὅστις ἀποδίδων τὸ περὶ τριάκοντα ἀργυρίων ἐν Ματθ. 27,9 ἐξ. παρατιθέμενον χωρίον Ζαχ. 11,12 ἐξ. εἰς τὸν Ἱερεμίαν ἀνάγει εἰς τοῦτον τὰ κεφ. 9-11, καὶ λήγει διὰ μελέτης τοῦ Newcome<sup>16</sup>, ὅστις ἀνάγει τὰ μὲν κεφ. 9—11 εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ὡσηέ, τὰ δὲ κεφ. 12—14 εἰς τὴν περὶ τὸ 600 χρονικὴν περίοδον. Τὸ δεύτερον στάδιον εἰσάγεται ὑπὸ τοῦ Flügel<sup>17</sup>, ὅστις ἐν τοῖς κεφ. 9—14 διακρίνει ἐννέα περικοπὰς ποικίλης προελεύσεως, καὶ διαλαμβάνει οὐ μόνον τὴν μέχρι τοῦ ἔτους 1880 ἐπικρατοῦσαν ἀντίληψιν περὶ προαιχμαλωσιακῆς προελεύσεως τοῦ β' μέρους, ὡς αὕτη ὑποστηρίζεται ὑπὸ τοῦ Bertholdt (Εἰσαγ. IV, 1814), ἀποδίδοντος τὰ κεφ. 9—11 εἰς τὸν ἐν Ἡσ. 8,2 μνημονευόμενον Ζαχαρίαν, υἱὸν τοῦ Βερεγγιά, καὶ θεωροῦντος τὰ κεφ. 12—14 ὡς προαιχμαλωσιακὰς προσαρτήσεις, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Eichhorn (Εἰσαγ. 1780/83, 1823/24<sup>4</sup>) ὑποστηρίζουν τῆς ἐκ τῶν χρόνων τοῦ μ. Ἀλεξάνδρου προελεύσεως τῶν κεφ. 9—14. Τὸ τρίτον στάδιον εἰσάγεται ὑπὸ τοῦ Stade, ὅστις ἀποδίδει ἐνιαῖον τὸ β' μέρος (τ.ἔ. τὰ κεφ. 9—14) εἰς συγγραφέα ἀκμάσαντα κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν πολέμων τῶν διαδόχων, τ.ἔ. μεταξύ τῶν ἐτῶν 306 καὶ 278 π.Χ. Πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην χωροῦν ἔπειτα ὁ Wellhausen, ὅστις ἐκδέχεται τὸ β' μέρος συγκροτούμενον ἐξ ἐξ αὐτοτελῶν περικοπῶν, καταγομένων ἐξ ἑλληνιστικῶν χρόνων, πλὴν τῆς 12,1—13,6 καταβιβαζομένης ὑπ' αὐτοῦ εἰς τοὺς μακαβαϊκοὺς χρόνους, ὁ Nowack, ὁ Staerk, ὁ Driver κ.ἄ., ὧν τινες (Rubin-

15. J. Mede, Dissertationum Ecclesiasticarum Triga... Quibus accedunt fragmenta sacra, London 1653 (ἐκδ. μετὰ τὸν ἐν ἔτει 1638 θάνατον τοῦ συγγραφέως).

16. W. Newcome, An Attempt towards an Improved Version, a Metrical Arrangement, and an Explanation of the Twelve Minor Prophets, London 1785.

17. B. G. Flügel, Die Weissagungen, welche den Schriften des Propheten Zacharias beygebogen sind, Hamburg 1784 (ἀνωνύμως).

kam<sup>18</sup>, Staerk) διακρίνουν δύο συγγραφεῖς καὶ δὴ ἓνα ζῶντα κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ μ. Ἀλεξάνδρου (κεφ. 9—11) καὶ ἕτερον κατὰ τοὺς μακκαβαϊκούς χρόνους (κεφ. 12—14).

Ἐκτοτε ἐπικρατεῖ ἡ ἀντίληψις περὶ μεταιχμαλωσιακῆς καὶ ἐν μέρει μακκαβαϊκῆς προελεύσεως τοῦ β' μέρους, οὗτινος αἱ ἄχρι τοῦ νῦν ὑπὸ πολλῶν ἐρευνητῶν διακρινόμεναι δύο μερικώτεραι συλλογαὶ χαρακτηρίζονται ἀπὸ τοῦ Duhm (διακρίνοντος μεταξύ 9—11+13,7—9 καὶ 12,1—13,6+14) καὶ ἐντεῦθεν δι' ἀντιστοιχῶν συμβατικῶν ὀνομάτων τῶν ἀγνώστων συντακτῶν τῶν Δευτεροζαχαρίου καὶ Τριτοζαχαρίου, κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ βιβλίον τοῦ Ἡσαίου. Παραλλήλως ὅμως συνεχίζεται καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἡ ὑπαρξίς ποικίλων ἐκδοχῶν προελεύσεως τῶν κεφαλαίων τοῦ β' μέρους. Οὕτω ὁ Hoonaeker<sup>19</sup>, ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἐκπρόσωπος τῆς περὶ συμπληρώσεως θεωρίας, φρονεῖ ὅτι τὰ κεφάλαια 9—14 δύνανται νὰ ἀναχθοῦν εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ζαχαρίου καὶ κατ' ἀκολουθίαν νὰ ἀποδοθοῦν εἰς τοῦτον, συμπληρώσαντα τὸ α' μέρος διὰ τῆς μετὰ τινα χρόνον προσθήκης εἰς τοῦτο τοῦ β' μέρους. Ἡ θεωρία ὅμως αὕτη ἐπικρίνεται ὡς ἄγουσα κατ' ἀρχὴν εἰς τὸν ἐκ τῶν προτέρων παραμερισμὸν τῶν δι' ἱστορικῆς καὶ φιλολογικῆς κριτικῆς προσκτωμένων ἐπιστημονικῶν δεδομένων. Τὴν ἐκ τοῦ Ζαχαρίου καταγομένην ἐνιαίαν σύνθεσιν ὀλοκλήρου τοῦ βιβλίου ἀποδέχονται ἄλλοι τε (λ.χ. Sandrock<sup>20</sup>, Bredenkamp<sup>21</sup>, Wright<sup>22</sup>) καὶ οἱ Ridderbos<sup>23</sup>, Feinberg<sup>24</sup>, Brouwer<sup>25</sup>, Παπαγεωργίου, (Εἰσαγ., 1910, σ. 186) καὶ Μπρατσειώτης (Εἰσαγ., 1937, σ. 482). Κατ' ἄλλους τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος κεφάλαια κατὰγονται ἐκ τῶν περὶ τὸ 480 π.Χ. περσικῶν χρόνων (Knabenbauer, Touzard, Nötscher, Clamer, Lamarch). Κατὰ τὸν Horst τὰ ἐδάφια 9,1-6a. 9,9 ἐξ. 10,3b-5. 11,1-3 κατὰγονται ἐκ προαιχμαλωσιακῶν χρόνων (740-730 π.Χ.) καὶ ἔχουν διευρυνθῆ

18. N. Rubin kam, 'The second part of the Book of Zachariah with special reference to the time of its origin, Basel 1892.

19. A. van Hoonaeker, Les chapitres IX—XIV du livre de Zacharie, RB 11 (1902), σ. 161-183, 347-378.

20. H. I. Sandrock, Prioris et posterioris Zach. partis vaticinia ab uno eodemque auctore profecta, Vratisl. 1858.

21. C. J. Bredenkamp, Der Prophet Sacharja, 1879.

22. C. H. H. Wright, Zechariah and his prophecies considered in relation to modern criticism with a critical and grammatical commentary and a new translation, London 1879.

23. J. Ridderbos, De kleine profeten, III 1935.

24. Ch. L. Feinberg, Exegetical Studies in Zechariah, BS 97 (1940), 103 (1946).

25. C. Brouwer, Wachter en Herder, een exegetische studië over de herderfiguur in het Oude Testament, inzonderheid in de pericopen Zach 11 en 13,7-9, 1949.

διὰ συμπληρωμάτων ἐν μεταιχμαλωσιακοῖς χρόνοις καὶ διὰ τῶν κεφ. 12—14 ἐν τῇ ἐλληνιστικῇ ἐποχῇ. Ὁ Otzen χρονολογεῖ τὰ μὲν κεφ. 9—13 ἀπὸ τῆς μεταγενεστέρως προαιχμαλωσιακῆς ἐποχῆς, τὸ δὲ κεφ. 14 ἀπὸ τῆς μεταγενεστέρως μεταιχμαλωσιακῆς. Κατὰ τὸν Hanson, ὅστις ἀναζητεῖ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀποκαλυπτικῆς ἐν τῇ μεταξὺ προφητικῶν καὶ ἱεροκρατικῶν κύκλων ἀντιθέσει ἐξ αἰτίας τῆς ἐν τῷ ἀνεγερθέντι ναῷ ἀποκλειστικῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ σαδωικικοῦ ἱερατείου, τὰ μὲν κεφ. 9—11 κατάγονται ἐκ τῆς μεταξὺ 550 καὶ 475 π.Χ. χρονικῆς περιόδου, τὰ δὲ κεφ. 12—14 ἐκ τῶν μέσων τῆς 5ης ἐκ/δος π.Χ. Ὁ Elliger, πρὸς ὃν κατ' οὐσίαν συμφωνοῦν ὁ Eissfeldt καὶ ὁ Fohrer, φρονεῖ ὅτι βασικὴ τις σύνθεσις, συγκειμένη ἐκ τῶν ἐδαφίων 9,1-8, 9,11-17, 10,3b-12 καὶ 11,4-17 καὶ καταγομένη ἐκ τῶν πρώτων ἐλληνιστικῶν χρόνων, μεθερμηνεύεται ἔπειτα ἐσχατολογικῶς καὶ λαμβάνει τὴν μορφήν τῆς συλλογῆς τῶν κεφ. 9—11 διὰ μεταγενεστέρων παρεμβλημάτων ἀγνώστου προελεύσεως (9,9 ἐξ. 10,1 ἐξ. 11,1-3. 11,17) καὶ ὅτι εἰς τὴν συλλογὴν ταύτην προσαρτᾶται ὕστερον ἢ συλλογὴ τῶν κεφ. 12—14, ὧν τὸ αὐτοτελὲς 14 εἶναι μὲν ἔτι μεταγενέστερον, ἀλλὰ δὲν ἀνήκει εἰς τοὺς μακκαβαϊκοὺς χρόνους. Ὁ δὲ Rudolph διακρίνει τρία τμήματα, ἤτοι 9,1—11,3 (καταγόμενον ἐξ ἐλληνιστικῶν χρόνων ὡς ἐμφαίνει τὸ χωρίον 9,13), 11,4—13,9 (τὸ ἐδάφιον 12,4ba,5-8 ἐκ τῆς ἐνάρξεως τῆς μακκαβαϊκῆς ἐξεγέρσεως) καὶ τὸ κεφ. 14, καὶ χρονολογεῖ αὐτὰ ἀπὸ τῆς 3ης ἐκ/δος π.Χ. Κατὰ τὸν Pfeiffer (Εἰσαγ., 1941, σ. 611) τὰ κεφ. 9—14 κατάγονται ἐκ τῆς 3ης ἐκ/δος π.Χ. Παρόμοιον τι φρονεῖ καὶ ὁ Βέλλας (Ἑπόμν., 1950, σ. 43), ὅστις παρατηρεῖ ὅτι δεχόμενός τις ὡς γνησίαν τὴν ἐν 9,13 μνείαν τῶν ἐλλήνων, πρὸς οὓς μάχονται οἱ Ἰουδαῖοι, (ἀδὲν εἶναι δυνατὸν ἢ νὰ καταβιβάσῃ τὰ κεφ. 9 ἐξ. εἰς τοὺς ἐλληνιστικοὺς χρόνους). Κατὰ τὸν Lassalle<sup>26</sup> καὶ τὸν Treves<sup>27</sup> τὰ κεφ. 9—14 κατάγονται ἐκ τῆς μακκαβαϊκῆς ἐποχῆς. Ἐξ αὐτῶν ὁ δεύτερος ἀποδίδει ταῦτα, ἐν συνόλῳ ἢ τοῦλάχιστον ἐν μέρει εἰς Ἰούδαν τὸν Μακκαβαῖον. Ἡ Ina Willi-Plein, ὑποστηρίζουσα τὴν μεταγενεστέραν προέλευσιν τῶν κεφ. 9—14, ἐκδέχεται αὐτὰ ὡς ἐνιαίαν σύνθεσιν, ἐν ἧ τὰ μὲν κεφ. 9—11 εἶναι προφητεία ἀφορῶσα εἰς τὴν ἱστορίαν, τὰ δὲ κεφ. 12—14 ἐπαγγελία ἀφορῶσα εἰς τὰ ἔσχατα. Μεταγενεστέραν προέλευσιν καὶ ἐνιαίαν σύνθεσιν τῶν κεφ. 9—14 ἀποδέχεται καὶ ὁ Smend, ἐνῶ ὁ Kaiser ποιεῖται διάκρισιν μεταξὺ Δευτεροζαχαρίου (κεφ. 9—11) καὶ Τριτοζαχαρίου (κεφ. 12—14), χρονολογῶν τὸ μὲν α' τμήμα ἀπὸ τοῦ τελευταίου τρίτου τῆς 4ης, τὸ δὲ β' ἀπὸ τῆς 3ης ἐκ/δος π.Χ. Οἴκοθεν νοεῖται ὅτι αἱ ὡς ἄνω ποικίλλουσαι ἐκδοχαὶ ὑπαγορεύουν ὅτι ἢ ἀντί-

26. S. t. Lassalle, Le Deutéro-Zacharie date du temps des Maccabées, Bulletin Renan 87 (1962), σ. 1-4.

27. M. Treves, Conjectures concerning the Date and Authorship of Zechariah IX—XIV, VT 13 (1963), σ. 196-207.

ληψις περὶ συγκροτήσεως τοῦ β' μέρους ἐκ δύο ἑτερογενῶν συλλογῶν χρήζει, παρὰ τὴν εὐρεῖαν ἀπήχησίν της, καὶ περαιτέρω ἐρευνητικοῦ ἐλέγχου πρὸς ἀδιαφιλονίκητον ἐμπέδωσίν της.

## 2. Ζαχαρίου κεφ. 9—11 (Δευτεροζαχαρίας)

### α'. Περιεχόμενον

Τὸ δεύτερον μέρος τοῦ βιβλίου τοῦ Ζαχαρίου (κεφ. 9—14), οὐτινος συνήθως εἶναι ὁ ἀπὸ τοῦ Stade καὶ ἐντεῦθεν χαρακτηρισμὸς «ἐπιτομὴ τῆς ἐσχατολογίας» (*Kompendium der Eschatologie*) περιέχει ἐν γένει προφητείας περὶ τῆς μεσσιακῆς σωτηρίας καὶ συνίσταται ἐκ δύο συλλογῶν, τ.ἔ. τῆς β' καὶ τῆς γ'. Ἐν τῇ β' συλλογῇ, συγκειμένη ἐκ τῶν κεφ. 9—11, δύνανται νὰ διακριθοῦν αἱ κάτωθι μερικώτεροι ἐνόητες.

1. Ἡ ἐπὶ τοὺς βορείους καὶ τοὺς δυτικούς γειτονικούς λαοὺς ἐπαπειλουμένη κρίσις (9,1-8).

2. Ἐπαγγελτικὸς λόγος περὶ εἰρήνης καὶ μεσσιακῆς κυριαρχίας (9,9-10).

3. Ἄλλαι ἐπαγγελίαι: ἐπιστροφή τῶν αἰχμαλώτων καὶ ἀποκατάστασις τοῦ Ἰσραὴλ (9,11-17).

4. Ἀπαραίτητος εἰς εὐημερίαν ἢ εἰς τὸν Γραχβὲ πιστότης (10,1-2).

5. Ἀπελευθερωτικὸς πόλεμος καὶ ἐπιστροφή ἐξ Αἰγύπτου καὶ Ἀσσυρίας (10,3-12).

6. Σικωπτικὸν ἄσμα ἐπὶ τῇ καταπτώσει τοῦ μεγάλου κράτους (11,1-3).

7. Ἡ περὶ τῶν δύο ποιμένων ἀλληγορία (11,4-17).

### β'. Γένεσις

Ἡ β' συλλογὴ («Δευτεροζαχαρίας») ἀφορᾷ ἐν γένει εἰς τὴν μετὰ νικηφόρον ἀγῶνα κατὰ τῶν ἔθνῶν ἐποχὴν τῆς διὰ τοῦ ἐρχομένου μεσσιακοῦ βασιλέως σωτηρίας. Αἱ ἐν αὐτῇ περικοπαί, διατεταγμέναι κατὰ χρονικὴν σειρὰν, δύνανται νὰ σχετισθοῦν πρὸς γεγονότα τῆς ἀλεξάνδρινῆς περιόδου. Οὕτω διαφαίνονται ἢ μετὰ τὴν ἐν ἔτει 332 π.Χ. ὑπὸ τοῦ μ. Ἀλεξάνδρου κατὰκτησιν τῆς Συρίας καὶ τῆς Φοινίκης διάσωσις τῆς Ἱερουσαλήμ (9,1-8),<sup>28</sup> ἢ ἐπιστροφή

28. E. G. H. Kraeling, *The Historical Situation in Zech 9,1-10*, *AJSL* 41 (1924/25), σ. 24-33. — K. Elliger, *Ein Zeugnis aus der jüdischen Gemeinde im Alexanderjahr 332 v. Chr.*, *ZAW* 62 (1949/50), σ. 63-115. — A. Malamat, *The Historical Setting of Two Biblical Prophecies on the Nations*, *IEJ* 1 (1950), σ. 149-159. — M. Delcor, *Les allusions à Alexandre le Grand dans Zach. 9,1-8*, *VT* 1 (1951), σ. 110-124. — P. D. Hanson, *μν. ἔ.*, 1979<sup>2</sup>, σ. 280 ἔξ.

τῶν ὑπὸ τῶν μακεδόνων<sup>29</sup> αἰχμαλωτισθέντων (9,11-13) καὶ ἡ προσδοκία ἤττης τῶν αἰγυπτίων καὶ τῶν ἄσσυρίων, τ.ἔ. τῶν πτολεμαίων καὶ τῶν σελευκιδῶν (10,3-12).<sup>30</sup> Ἰδιαιτέρως δυσχερὴς εἶναι ἡ κατανόησις τῆς περὶ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ ποιμένος ἀλληγορίας (11,4-17<sup>31</sup>),<sup>32</sup> περὶ ἧς ὁ Driver λέγει· «Ἡ προφητεία αὕτη εἶναι ἡ ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ τὰ μάλιστα αἰνιγματικὴ» (This prophecy is the most enigmatic in the Old Testament). Διάφοροι προσπάθειαι, ἀποβλέπουσαι εἰς ταύτισιν τῶν δύο ποιμένων πρὸς ὠρισμένα πρόσωπα τῆς μακκαβαϊκῆς ἐποχῆς, προσκόπτουν εἰς δυσχερείας. Ἄλλοτε ἡ γνώμη ὅτι ἡ θραῦσις τῆς ῥάβδου «Δεσμοῦ» (11,14) δηλοῖ τὴν περὶ τὸ 300 π.Χ. συντελεσθεῖσαν μεταξὺ Ἰουδαίων καὶ σαμαρειτῶν ῥῆξιν ἐθεωρεῖτο ἀμφίβολος. Προσφάτως ἡ ὅλη περικοπὴ φέρεται μετὰ βεβαιότητος εἰς σχέσιν πρὸς τὴν εἰρημένην ῥῆξιν, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ διασαφῆται ἐπαρκῶς, καθόσον περὶ τοῦ ἀκριβοῦς χρόνου καὶ τῶν προϋποθέσεων ταύτης δὲν ὑπάρχουν ἐπαρκῆ στοιχεῖα.<sup>33</sup> Χωρὶα τινὰ ἐν 9,1—11,3 ἐμφαίνουσι ἐπίδρασιν προαιχμαλωσιακῆς προφητικῆς παραδόσεως, προσαρμοσθείσης πιθανῶς πρὸς ἐξυπηρέτησιν πνευματικῶν ἀναγκῶν τῆς μεταιχμαλωσιακῆς ἐποχῆς. Τοιαῦτα εἶναι τὸ 9,9-10,<sup>34</sup> ὅπερ ἀφορᾷ εἰς τὸν ταπεινὸν καὶ εἰρηνικὸν μεσσίαν, τὸ 1,1-2, ὅπερ ἀφορᾷ μὲν εἰς δέησιν ὑπὲρ ὀψίμου βροχῆς, ἀλλ' ἐν τῇ παρουσίᾳ του συναφεία σχετίζεται μᾶλλον πρὸς τὴν ἔναρξιν τῆς μεσσιακῆς ἐποχῆς, καὶ τὸ 11,1-3, ὅπερ ἔχον ἐκ συγκεκριμένης καταστάσεως τὴν ἀρχικὴν του προέλευσιν δηλοῖ ἐν τῇ παρουσίᾳ του συναφεία τὸν ἐπικείμενον ὄλεθρον τῆς αὐτοκρατορίας (Wellhausen κ.ἄ.). Κατόπιν τοιούτων δεδομένων, ἡ τοῦ Δευτεροζαχαρίου συγγραφὴ δύναται νὰ χρονολογηθῇ ἀπὸ τῶν τελευταίων ἐτῶν τῆς 4ης ἐκ/δος π.Χ.

29. Ἡ φράσις «κατὰ τῶν τέκνων σου, Ἑλλάς», ἔστω καὶ ἐὰν ἐκληφθῇ ὡς γλώσσα (πρβ. Fohrer), εὐστόχος διασαφεῖ τὰ συμφραζόμενα.

30. D. Winton Thomas, Zechariah 10,11a, ET 66 (1954/5), σ. 272 ἐξ.

31. Συνήθως μετὰ τῆς περικοπῆς ταύτης λαμβάνεται ἀπὸ τοῦ Ewald καὶ ἐντεῦθεν τὸ χωρίον 13,7-9, ὅπερ ἄλλως θεωρεῖται ἐπ' ἐσχάτων ὑπὸ τινων ἐρευνητῶν· βλ. κατωτέρω γένεσιν τῆς γ' συλλογῆς.

32. S. Feigin, Some Notes on Zechariah 11,4-17, JBL 44 (1925), σ. 203-213. — J. Kremer, Die Hirtenallegorie im Buche Zacharias auf ihre Messianität hin untersucht, (ATA 11,2) 1930. — A. Gelin, L' allégorie des pasteurs dans Zacharie, Études de critique et d' hist. relig., Lyon 1948, σ. 67-68. — C. Brouwer, Wachter en Herder, 1949. — M. Rehm, Die Hirtenallegorie Zach 11,4-14, BZ NF 4 (1960), σ. 186-208. — F. F. Bruce, The Book of Zechariah and the Passion Narrative, BJRL 43 (1960/61), σ. 336-353.

33. M. Delcor, Hinweise auf das samaritanische Schisma im Alten Testament, ZAW 74 (1962), σ. 281-291.

34. Πρβ. ὅμως S. Feigin, Babylonian Parallels to the Hebrew Phraes «Lowly and riding upon an ass», Studies in Memory of M. Schorr, 1944, σ. 227-240. — M. Delcor, Ὑπόμν., 1964, σ. 554.

**3. Ζαχαρίου κεφ. 12—14 (Τριτοζαχαρίας)****α'. Περιεχόμενον**

Ἐν τῇ γ' συλλογῇ, συγκειμένη ἐκ τῶν κεφ. 12—14, δύνανται νὰ διακριθοῦν αἱ κάτωθι μερικώτεροι ἐνόητες.

1. Διάσωσης καὶ κάθαρσις τῆς Ἱερουσαλήμ (12,1—13,6).

1) Ἡ ἐξ ἐπιδρομῆς τῶν ἐθνῶν θαυμαστὴ διάσωσης τῆς Ἱερουσαλήμ, 2,1-8.

2) Τὸ διὰ τὸν «ἐκκεντηθέντα» πένθος, 12,9-14.

3) Κἀθαρσις τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ ἡ ἐκ ταύτης ἐξάλειψις τῶν εἰδώλων καὶ τῶν προφητῶν, 13,1-6.

4) Θανάτωσις τοῦ ποιμένος καὶ τῶν δύο τρίτων τοῦ ποιμνίου, 13,7-9.

2. Ἄλλαι τινὲς ἐπαγγελίαι ὑπὲρ τῆς Ἱερουσαλήμ (14,1-21).

1) Ἄλωσις τῆς Ἱερουσαλήμ ὑπὸ τῶν ἐθνῶν καὶ θεῖα ἐπεμβάσει ἀπελευθέρωσις ταύτης, 14,1-5.

2) Ἐναρξίς τῆς βασιλείας τοῦ Γλαχβὲ καὶ ἀνακαίνισις τῆς Ἱερουσαλήμ, 14,6-11.

3) Φόβος Θεοῦ ἐν τοῖς ἔθνεσι καὶ συμμετοχὴ τούτων εἰς ἱεροποδημίαν, 14,12-21.

**β'. Γένεσις**

Ἡ γ' συλλογὴ («Τριτοζαχαρίας») ἔχει, ὡς φαίνεται, ἀποτελεσθῆ ἐκ δύο μερικωτέρων συλλογῶν (12,1—13,6. 14) μετ' ἀρχικῶς παραλλάσσοντός πως ἐσατολογικοῦ περιεχομένου, ὡς ἰδίᾳ ἐμφαίνει ἡ διττῶς διατυπωμένη καταστροφὴ τῶν ἐθνῶν. Αὕτη δηλ. ἐπέρχεται κατὰ τὴν πρώτην μὲν ἐν τῇ θαυμαστῶς διασφρομένη Ἱερουσαλήμ, κατὰ τὴν δευτέραν δὲ διὰ φυσικῆς θεοφανείας τοῦ Γλαχβὲ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως ταύτης. Ἡ περικοπὴ 12, 1-8, ἣτις ἀφορᾷ εἰς τὴν θαυμαστὴν σωτηρίαν τῆς Ἱερουσαλήμ ἐκ τῆς κατὰ ταύτης ἐπιδρομῆς τῶν ἐθνῶν ἐν τοῖς ἐσχάτοις χρόνοις, ἐμφαίνει μεταγενεστέραν ἐπέκτασιν ἐπὶ τὸν Ἰούδαν. Ἐν 12,9-14<sup>35</sup> ὑποδηλοῦται καταδίκη ἀθώου, ὃν

35. E. N. L e v y, Sacharja 12,13, MGWJ 81 (1937), σ. 293-296. — C. C. T o r r e y, The Messiah Son of Ephraim, JBL 66 (1947), σ. 253-277 (σ. 272 ἐξ. ἐν σχέσει πρὸς 12,9-11). — M. D e l c o r, Zach. 12,10, RB 58 (1951), σ. 189-199. — T o ὕ α ὕ τ ο ὕ, Deux passages difficiles: Zach. XII,11 et XI,13, VT 3 (1953), σ. 67-77. — J. H o f t i j z e r, 'A propos d' une interprétation récente de deux passages difficiles: Zach. XII,11 et Zach. XI,13, VT 3 (1953), σ. 407 ἐξ. — M. T s e v a t, Sociological and Historical Observations on Zechariah XII, Tarbiz 25 (1955/6), σ. 111-117 (ἐβρ. μετ. ἀγγλ. περιλήψεως).

πενθοῦν ἐν συντριβῇ οἱ κάτοικοι τῆς Ἱερουσαλήμ. Ὁ ὑπὸ διαφόρων ἐρευνητῶν προτεινόμενος ταυτισμὸς τοῦ ἀθῶου ἔνθεν μὲν πρὸς γνωστὸν ἢ ὑποτιθέμενον πρόσωπον, ἔνθεν δὲ πρὸς προσωποποιούμενον σύνολον προσώπων, ποικίλλει. Οὕτω ὁ ἀθῶος ταυτίζεται εἴτε πρὸς μάρτυρα τῶν μακκαβαϊκῶν χρόνων, οὗτινος τὸ ἐξαλειφθὲν ὄνομα δὲν συμπίπτει πρὸς ὄνομα ἐνὸς τῶν μακκαβαίων (Wellhausen), ἢ πρὸς τὸν ἐν ἔτει 170 π.Χ. δολοφονηθέντα ἀρχιερέα Ὀνίαν τὸν Γ' (Marti καὶ Sellin), ἢ πρὸς τὸν Σίμωνα Μακκαβαῖον (Duhm), ἢ πρὸς τὸν ἐν Ἡσ. 52,13 ἐξ. δοῦλον τοῦ Γραχβέ, νοηθέντα ὡς μεσσιακὸν πρόδρομον (Mitchell, πρβ. Plöger), ἢ πρὸς τινὰ μάρτυρα μεσσίαν (Elliger), εἴτε πρὸς τὴν ὑπὸ τῆς ἱεροκρατικῆς μερίδος καταδιωκομένην καὶ ἐσχατολογικοῦ φρονήματος ἐμφορουμένην ὁμάδα (Hanson), ἢ πρὸς τὸν ὑπὸ τὴν αὐθαιρεσίαν τῆς Ἱερουσαλήμ δεινοπαθοῦντα δίκαιον Ἰούδαν (Lacoeque). Ἐν 13,1-6, ἔνθα ἐξαγγέλλονται ἢ ἐν τοῖς ἐσχάτοις χρόνοις κάθαρσις τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ ἢ ἐκ ταύτης ἐξολόθρευσις τῶν προφητῶν, αἰσθησιν προξενεῖ ἢ κατάφωρος ὑποτίμησις τῆς προφητείας, τοῦθ' ἔπερ ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Τριτοζαχαρίου ὁ προφητικὸς θεσμὸς ἀποδυναμοῦται ἐξ αἰτίας τῆς ὑπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν καταχρήσεώς του (πρβ. Ἱερ. 23,9 ἐξ. Ἱεζ. 13). Τὸ ἐδάφιον 13,7-9, ἔνθα γίνεται λόγος περὶ θανατώσεως τοῦ ποιμένου καὶ τῶν δύο τρίτων τοῦ ποιμνίου, ἀπὸ τοῦ Ewald καὶ ἐντεῦθεν μετατίθεται συνήθως εἰς τὸ τέλος τῆς συλλογῆς τοῦ Δευτεροζαχαρίου. Ἐπ' ἐσχάτων ὁμως εὐρίσκει ἀπήχησιν ἢ θεώρησις του ὡς ἀναθεωρητικῆς μεταβάσεως ἀπὸ τῆς α' (12,1—13,6) εἰς τὴν β' (κεφ. 14) μερικωτέραν συλλογὴν. Καταφανῆς τυγχάνει καὶ ὁ ἐσχατολογικὸς χαρακτήρ τῶν τῶν κεφ. 14 ἀπαρτιζόντων ἐδαφίων, ἐν οἷς χωρία τινὰ δύνανται νὰ θεωρηθῶν ὡς μεταγενέστεραι προσθήκαι (ἐν τῷ ἐδαφίῳ 14,1-5<sup>36</sup> τὰ χωρία 14,2bβγ, 4b, 5a, ἐν τῷ ἐδαφίῳ 14,6-11<sup>37</sup> τὰ χωρία 14,7a\*, 10-11a καὶ ἐν τῷ ἐδαφίῳ 14,12-21<sup>38</sup> τὰ χωρία 14,12,14a,15,18, 20-21. Πρβ. Kaiser). Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὡς ἄνω παρατηρήσεων δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι τὰ δύο τμήματα τῆς τοῦ Τριτοζαχαρίου συγγραφῆς εἶναι, κατ' εὐλογον συμπερασμὸν τοῦ Lutz, παραδοσιακὰ συμπλέγματα αὐτοτελῶν ἐσχατολογικῶν ἐδαφίων, ὅτι ἐν αὐτοῖς διαφαίνεται ἢ λίαν πιθανῶς μετὰ τὸ σαμαρειτικὸν σχίσμα ἐν ἀκραιφνῶς Ἰουδαϊκῷ πνευματικῷ χώρῳ τῆς 3ης ἐκ/δος π.Χ. ἀναψηλαφωμένη περὶ τῶν ἐσχάτων καὶ τοῦ μεσσίου ἰδέα καὶ ὅτι ὁ πνευματικὸς οὗτος χῶρος διὰ τὰ δύο τμήματα εὐρίσκειται ἀντιστοίχως ἐν θεοκρατικοῖς (πρβ. 13,1 ἐξ.) καὶ ἐσχατολογικοῖς κύκλοις τῆς Ἱερουσαλήμ. Κατὰ ταῦτα ἢ τοῦ Τριτοζαχαρίου συλλογὴ κατάγεται ἐκ τοῦ α' ἡμίσεος τῆς 3ης ἐκ/δος π.Χ.

36. F - M. A b e l, Asal dans Zacharie 14,5, RB 45 (1936), σ. 385-400.

37. I. Z o l l i, Note Esetiche (Zaccaria 14,6,7), Bibl 20 (1939), σ. 284-287.

38. B. B é λ λ α, Τὰ χωρία Δευτ. 32,43 καὶ Ζαχ. 14,17, Ἀθήναι 1935. — C. R o t h, The Cleansing of the Temple and Zechariah XIV 21, NT 4 (1960), σ. 174-181.



#### 4. Αἱ ἐν τοῖς κεφ. 9—14 θρησκευτικαὶ ἰδέαι

Λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ β' μέρος (κεφ. 9—14) τοῦ βιβλίου σύγκειται ἐκ δύο ἀνωνύμων συλλογῶν αὐτοτελῶν ἐδαφίων, ἐξηγεῖται ἐπαρκῶς ἢ ἐν αὐτῷ συνύπαρξις ἑτερογενῶν συστατικῶν στοιχείων, ἐν οἷς κατ' ἀποσπασματικὸν καὶ ἐν ταύτῳ συνεννοησθέντων τρόπον ἀντανακλάται ὁ ἐν ἱερουσαλημιτικοῖς ἰουδαϊκοῖς κύκλοις τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων διαλογισμὸς περὶ τῶν ἐσχάτων. Οὗτος βασίζεται ἐπὶ τῆς ἐσχατολογικῆς σημασίας τῶν ἐν τοῖς εἰρημένους χρόνοις διαδραματιζομένων γεγονότων, ὡς ταῦτα καθορῶνται οὐχὶ ὑπὸ συγχρόνων προφητῶν, δι' ὧν καταρρακοῦται ὁ θεσμὸς τῆς προφητείας, ἀλλ' ὑπὸ ἀποκαλυπτικῶν μυσταγωγῶν, ἀφορμωμένων ἐκ τοῦ κηρύγματος προγενεστέρων τῶν προφητῶν καὶ χωρῶντων εἰς ὑπέρβασιν τῆς ἀπελπισίας διὰ κατανοήσεως τῆς ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ ἐπεμβάσεως τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἐπιχειρημένη τιμωρία τῶν ἐθνῶν εἶναι ἀνηλεῆς (9,15. 14,12), ἕνεκα τῆς διὰ στυγνῆς ἀπανθρωπίας αὐτῶν συσσωρεύσεως πολλῶν δεινῶν ἐπὶ τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ.

Παρὰ ταῦτα ὁ Γλαχβέ, οὕτινος σαφῶς ἐξείκονίζεται ἡ παγκοσμιότης ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν πάντα τὰ ἔθνη διαλαμβάνουσαν πρόνοιάν του, δὲν ἀρκεῖται εἰς πάταξιν τοῦ διὰ τῶν ἐθνῶν προαγομένου κακοῦ, ἀλλὰ χωρεῖ καὶ εἰς ὑπόταξιν τούτου εἰς τὴν πνευματικὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ ἀγαθοῦ. Ἐν χρόνοις ὑποβαθμίσεως τῆς προφητείας οὐδὲν ἄπορον ὅτι τὸ ἀγαθὸν τοῦτο ἐκδηλοῦται ἐν τῇ καὶ ὑπὸ τῶν ἐθνῶν τηρήσει τῶν περὶ τροφῶν καὶ ἱεραποδημίας κατὰ τὴν ἐορτὴν τῆς Σκηνοπηγίας διατάξεων τοῦ ἰουδαϊκοῦ νόμου (9,7. 14,14,21). Ἡ ὕλοκρατικὴ ἀντίληψις αὕτη, ἔχουσα ὡς κέντρον τῆς τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ ὁμοιάζουσα ὡς ἐκ τούτου πρὸς τὴν παρ' Ἡσαΐα (2,2-5), εἶναι διάφορος τῆς παρ' Ἰωνᾶ (1,16) καὶ τῆς παρὰ Μαλαχίαν (1,10). Πάντως ἐν τῷ β' μέρει τοῦ βιβλίου τοῦ Ζαχαρίου δεσπόζει ἡ περὶ παγκοσμίου βασιλείας τοῦ Γλαχβέ ἰδέα, ἥς ἡ πραγμάτωσις συντελεῖται διὰ τῆς ὑπὸ τούτου ἀναδείξεως δαβιδίδου εἰς μεσσιανὸν βασιλέα, ἔχοντα ἐξουσίαν μέχρι τῶν περάτων τῆς γῆς (9, 10). Ἡ ὁμοιότης τοῦ μεσίου τούτου πρὸς τὸν παρὰ Δευτεροησαΐα δούλον τοῦ Γλαχβέ, ὑποστηριζομένη ὑπὸ πολλῶν καὶ ἰδίᾳ τοῦ Lamarch, ἐλέγχεται ὡς ἀβάσιμος ὑπὸ τοῦ Delcor.

#### β'. Τὸ βιβλίον ἐν τῇ χριστιανικῇ ἐκκλησίᾳ

Καταφανὴς εἶναι ἡ τοῦ βιβλίου τοῦ Ζαχαρίου, καὶ δὴ τοῦ β' μέρους αὐτοῦ, ἐπίδρασις ἐπὶ τῆς Κ. Διαθήκης, ἰδίᾳ δὲ ἐπὶ τῶν ἀφηγήσεων τῶν παθῶν. Εἶναι δ' ἄξιον ἰδιαιτέρας προσοχῆς ὅτι ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν παθῶν οἱ εὐαγγελισταὶ Ματθαῖος, Μᾶρκος καὶ Ἰωάννης παραθέτουν χωρία ἐκ τοῦ β' μέρους τοῦ βιβλίου τοῦ Ζαχαρίου συχνότερον ἢ ἐκ τῶν παρ' Ἡσαΐα ἀσμάτων τοῦ δούλου τοῦ Γλαχβέ. Τοιαύτη λοιπὸν παράθεσις χωρίων μαρτυρεῖται πολλαχοῦ τῆς Κ. Διαθήκης: πρβ. Ματθ. 21,4 ἐξ. καὶ Ἰωάν. 12,15 πρὸς Ζαχ. 9,9. — Ματθ.

24,30 καὶ Ἀποκ. 1,7 πρὸς Ζαχ. 12,10,14. — Ματθ. 26,31 καὶ Μάρκ. 14,27 πρὸς Ζαχ. 13,7. — Ἰωάν. 19,37 καὶ Ἀποκ. 1,7 πρὸς Ζαχ. 12,10. — Ἐφεσ. 4,25 πρὸς Ζαχ. 8,16.

Ἐκ τῶν εἰς τὸν Ζαχαριάν (καὶ γενικώτερον εἰς τὸ δωδεκαπρόφητον) ὑπομνημάτων παλαιῶν ἐκκλησιαστικῶν πατέρων καὶ συγγραφέων σφύζονται τὸ τοῦ Θεοδώρου Μοψουεστίας (MPG 66), τὸ τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας (MPG 72), τὸ τοῦ Θεοδωρήτου Κύρου (MPG 81) καὶ τὸ τοῦ Ἰερωνύμου (MPL 25). Πρβ. ΠΔΟ' τ. 22 (1963), σ. 307-383.

### γ'. Κείμενον

Τὸ ἑβραϊκὸν κείμενον τοῦ βιβλίου τοῦ Ζαχαρίου δὲν ἔχει παραδοθῆ ἐν ἱκανοποιητικῇ καταστάσει. Ἐν πολλοῖς παρεφθαρμένοις χωρίοις ἢ ἀποκατάστασις αὐτοῦ εἶναι δυνατὴ τῇ βοήθειᾳ τῆς μεταφράσεως τῶν Ο', ὡς ἐν 2,7,10. 3,4,5. 6,12. 8,9. 9,2,5,10,13,15. 10,9,11,12. 11,5,16. 12,2,5,8,13. 13,7,9. 14,5,6,18. Συχνάκις ὅμως παραφθοραὶ τοῦ ἑβραϊκοῦ κειμένου ἐμφανίζονται καὶ ἐν τῇ μεταφράσει τῶν Ο' (π.χ. ἐν 4,12. 5,3. 7,2 καὶ ἡ μετάθεσις τοῦ 4,6b-10a, οὐτινος ἡ ἀρχικὴ θέσις φαίνεται ὅτι ἤτο μετὰ τὸν στ. 14). Αἱ δ' ἐν τῇ μεταφράσει ταύτῃ προσθήκαι καὶ παραλείψεις, ἔτι δὲ καὶ διαφορετικαὶ τινες ἀναγνώσεις εὐνοοῦν μᾶλλον τὸ μασωριτικόν. Ἄξιοι δ' ἐν προκειμένῳ ἰδίας μνείας τυγχάνουν αἱ προσθήκαι 1,17: καὶ εἶπε πρὸς με ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί, 2,4: τὰ τέσσαρα κέρατα, 6,5: ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί, αἱ παραλείψεις 2,2 ἔνθα μετὰ τὸν Ἰούδαν καὶ τὸν Ἰσραὴλ παραλείπεται ἡ φράσις καὶ τὴν Ἱεροσολήμ, 2,4 ἔνθα μένει ἀμετάφραστον τὸ **יְהוָה**, καὶ αἱ διαφορετικαὶ ἀναγνώσεις 2,4: τοῦ ὀξὺναι αὐτὰ εἰς χεῖρας αὐτῶν, 2,11: εἰς Σιών ἀνασφύζεσθε, 2,13: τοῖς δουλεύουσιν αὐτοῖς, 3,9: βόθρον, 4,7: τοῦ κατορθῶσαι, 5,3: ἐκ τούτου ἕως θανάτου ἐκδικηθήσεται, 6,10: παρὰ τῶν ἀρχόντων καὶ παρὰ τῶν χρησίμων, 9,1: θυσία, 9,10: καὶ ἐξολεθρεύσει, 10,4: ἐπέβλεψεν, 12,10: ἀνθ' ὧν κατωρχήσαντο.<sup>39</sup>

39. Λίαν χρήσιμοι εἰς ἀξιολόγησιν τῆς καθ' Ο' μεταφράσεως τοῦ βιβλίου εἶναι αἱ σχετικαὶ πρὸς ταύτην παρατηρήσεις τοῦ J. Ziegler (Duodecim prophetae, Göttingen 1943), τοῦ T. Jansma (Inquiry into the hebrew Text and the ancient Versions of Zechariah IX—XIV, OTS 7 Leiden 1950, σ. 1-142) καὶ τοῦ L. G. Rignell (Die Nachtgesichte des Sacharja, Lund 1950). Πρβ. M. Delcor, Ἰγόνμ., 1964, σ. 504 ἐξ. καὶ 550 ἐξ.